

Jaap C. Riemens: **‘Je moet accepteren dat niet alles van waarde bewaard blijft’**

HAN KOOLHOF

Op 25 april 2007 nam Jaap Riemens, archivaris, publicist en predikant, afscheid van Zutphen. Per 1 augustus ging hij met de VUT, na bijna 27 jaar bij het Zutphense archief gewerkt te hebben. Met zijn vrouw heeft hij zich in Frankrijk gevestigd, ergens tussen Châteauneuf-Chinon en Luzy. Hoe kijkt Jaap Riemens terug op zijn Zutphense tijd? Dat was het leidmotief van het gesprek dat Han Koolhof met hem had.

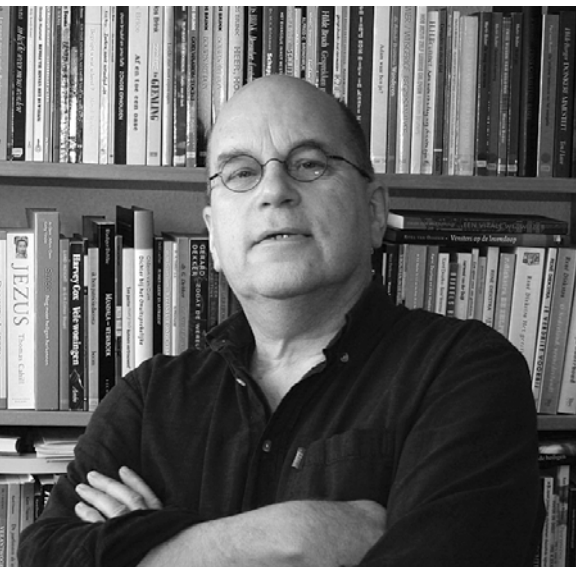
Als ik kennis maak met Jaap Riemens valt me op hoe zacht hij spreekt. ‘Ja, ik praat soms heel zacht. Ik kreeg de laatste jaren steeds meer last van m’n stem. Ik denk dat het vooral te maken heeft met de stress van de afgelopen jaren. Dat is ook een van de redenen dat ik vervroegd gestopt ben. Ik heb een paar keer een longontsteking gehad in de laatste vijf jaar, en sindsdien ben ik m’n stem min of meer kwijt. Ik heb toen mijn werk als pastor in Sint Elizabeth ook anderhalf jaar niet kunnen doen. Zodra er enige vermoeidheid optreedt, begeeft mijn stem het.’

De Stentor typeerde jou als ‘gemeente-archivaris, publicist en predikant’. Is dat ook jouw volgorde?

‘De volgorde klopt als je uitgaat van Jaap Riemens-de-archivaris, maar voor mijn gevoel moet-ie andersom. Bij mijn afscheid in de Burgerzaal heb ik gezegd dat ik mijn werk als ambtenaar, als archivaris, eigenlijk alleen heb kunnen volhouden omdat ik het andere er naast deed. Ik was blij als het vijf uur was, als ik de deur achter mij dicht deed en kon zeggen: nu ben ik geen archivaris meer; nu kan ik mij bezighouden met mijn pastorale werk, mijn theologische werk. Mijn boterham verdiende ik bij de gemeente, maar het beleg kwam toch van mijn andere activiteiten.’

Wat is je achtergrond?

‘Ik kom uit Rijssen; daar ben ik ook geboren. In Rijssen was ik van 1978 tot 1980 archivaris. Eerder, toen ik theologie studeerde in Utrecht, raakte ik enorm overspannen en ben er maar liefst zeven jaar tussenuit geweest. Ik kon de draad niet meer oppakken, ben wat anders gaan doen, kwam uiteindelijk weer terug in Rijssen, en ben via de sociale werkvoorziening weer aan het werk gekomen. Ik had het idee dat er in Rijssen geprofiteerd werd van het feit dat ik de gemeente niets kostte. De sociale werkvoorziening in Almelo, de Soweco, betaalde name-

Jaap Riemens (zelfportret)

lijk m'n salaris en na mijn klus zou ik niet in Rijssen kunnen blijven, al was me dat wel beloofd. Toen heb ik besloten in Zutphen te solliciteren. Dat was in 1980. De Soweco hielp me aan een opleiding aan de Archief-school. Daarmee kon ik in 1977 beginnen. Een jaar later had ik het diploma. De praktische opleiding kreeg ik in Deventer. Daar werkte ik vooral in het kerkelijk archief.'

'Maar het was toch de theologie die mijn leven beheerst heeft. Ik kom uit een heel zware hoek – Gereformeerde Gemeente en later Nederlands Hervormd op Gereformeerde grondslag – en nu zit ik zo'n beetje aan de rand van de kerk. Kuitert voorbij, zeg maar. Toch was het voor mij heel moeilijk om me ervan los te maken. Schuld speelde vanuit mijn milieu altijd een prominente rol. Als je daaraan probeert te ontsnappen, dan dringt zich de vraag op wat er dan nog overblijft. Ik maak daar in mijn preken geen geheim van. Daarbij verkeerde ik in de comfortabele positie dat ik niets te maken had met een kerkenraad, die mij zou kunnen kapittelen. Ik hoefde mij niet te verantwoorden. Overigens ben ik achteraf blij dat ik van mijn predikantschap niet mijn beroep heb gemaakt, maar dat ik het heb kunnen combineren met archiefwerk.'

Is er een relatie tussen die twee?

'Die hóeft er niet te zijn. Ik ken nogal wat collega's die het één waren en het andere geworden zijn. Misschien heeft het met de boeken te maken. Kijk, historische verhalen, die zeggen me niks meer – hebben me ook nooit zo veel gezegd. Mijn vader was hoofd van een school en kon prachtig vertellen – ik zat bij hem in de klas. Maar ik ben toch vooral geïnteresseerd in de feiten. Kun je die boven tafel halen. Daarom vind ik het ook zo leuk om me in Frankrijk bezig te houden met de archieven, speciaal die van de kerkmeesters van de Walburgiskerk. Wat waren dat voor mensen, die kerkmeesters? Wat

hebben ze concreet gedaan en waarom? Dat soort dingen achterhaal ik graag. Zeg maar: het verhaal achter het verhaal. Mijn theologische belangstelling zal daar ook wel debet aan zijn. Ik wil altijd weten wat mensen bezielt. Daar voel ik doorgaans meer bij dan mijn collega's als zij met die materie bezig zouden zijn. Hoe gingen mensen toen met elkaar om? Kan ik dat daarin lezen?'

In hetzelfde Stentorartikel zeg je: 'C'est pour toujours. We hebben altijd gezegd dat we dan ergens anders opnieuw willen beginnen.' Dat lijken wel de woorden van iemand die zojuist uit de gevangenis is ontslagen.

'Nee hoor, vijftien jaar geleden ben ik gescheiden en tien jaar geleden ben ik mijn huidige vrouw tegengekomen; binnen een half jaar waren we getrouwd. In de loop van de laatste vijf, zes jaar heb ik weleens tegen haar gezegd: Als ik met pensioen ga, wil ik samen met jou ergens anders naartoe gaan, een nieuwe start maken; dat was er in 1997 niet van gekomen, toen trok ik bij haar in. Het werd Frankrijk, maar het had net zo goed Friesland of Zeeland kunnen zijn. Wij hebben voor Frankrijk gekozen vanwege de ruimte, ruimte die je in de stad niet hebt en als die er wel is, dan is die onbetaalbaar geworden. In principe bindt niets ons meer aan de stad, daarom zoeken we de ruimte van het platteland op. Net toen we dat besloten hadden, kwam er een telefoontje uit Friesland of ik daar bijstand in het pastoraat wilde worden. Maar de kogel was toen al door de kerk. Als het ons na een paar jaar niet bevalt, dan gaan we terug. Dan wordt het misschien toch wel Friesland.'

Blijven er nog banden met Zutphen?

'Van onze gezamenlijke zes kinderen wonen er vijf in Zutphen; daarnaast alle acht kleinkinderen. Die band blijft natuurlijk. Maar zo'n band heb ik niet met de kerk en evenmin met mijn werk. Daarvan heb ik echt het idee dat ik dat afgesloten heb. Maar over

een paar maanden ben ik alweer terug om te praten over het boek dat in november verschijnt, al denk ik dat het wel 2008 zal worden. Dat gaat over de geschiedenis van de Gelderse Vereniging van Beroepsonderwijs, vroeger de Gelderse Vereniging voor Kunstnijverheid. Die vereniging heeft in Zutphen twee scholen geëxploiteerd, de Ambachtschool en de Vakschool voor Meisjes. Over die geschiedenis van bijna 110 jaar gaat het boek.

Al gaande en schrijvende is het nu al een heel ander boek aan het worden dan mij eerst voor ogen stond. Het gaat nu veel meer over de geschiedenis van kunstnijverheid naar vakonderwijs.'

Antonius Abt, met varken
(foto: Stedelijk Museum Zutphen)

Je was lang de drijvende kracht achter het tijdschrift, daarnaast 'eeuwig secretaris' van de HVZ; je belichaamde het archief, was ook nog predikant – wat ga je met al die energie doen in Frankrijk?

'Ik ben eerst nog met het boek bezig waar ik het net over had. Daarnaast schrijf ik aan een boek over Antonius Abt, een van de oudste heiligen in de Rooms-katholieke Kerk. Een paar jaar geleden heb ik in opdracht van het bestuur van de Sint Anthony Grootte Broederschap in Zutphen een boekje geschreven als aanvulling op een eerdere publicatie over de in Zutphen aanwezige broedersschappen die Antonius Abt als patroonheilige kenden. Ik ga me in Frankrijk vooral bezighouden met deze Antonius Abt. Overal kom je sporen van hem tegen: op de Veluwe, in Limburg, in België, Frankrijk, Italië. Waarom is hij daar overal geweest? Had dat te maken met de pest, die toen woedde? De anthonieten kwamen in de Middeleeuwen ook wel in Zutphen, nog vóór er sprake was van een broederschap. De burgerij had wel wat voor hen over, want het waren een soort ziekenbroeders avant la lettre. Ook hier liepen de varkens vrij door de stad, die gevoed werden door de burgerij. In het museum is een beeldje van Antonius Abt, waarbij hij met een varken afgebeeld is. Het attribuut van deze heilige is dan ook een varken, al zie je ook wel de weergave van een vuur.'

De Historische Vereniging Zutphen is in 1981 opgericht. Waarom zo laat?

'Dat heeft – denk ik – met de Vereniging Gelre te maken. Die is vanuit Zutphen opgericht; dat was in 1897. Gelre kreeg toen zó'n Zutphens stempel dat er geen behoefte geweest zal zijn er iets eigens naast te zetten. Na de oorlog kreeg je Archief De Graafschap, met z'n jaarboeken; daar was ook sprake van een aanzienlijke Zutphense invloed. De HVZ zou iets gaan worden dat mensen met interesse voor genealogie ver-

enigde. En dat dan op een wat losse en gezellige manier. Zo zou het moeten beginnen, en de initiatiefnemers wilden graag dat het archief ook op zaterdagmorgen open was, zodat ze dan gegevens konden uitwisselen. Frans Scholten was toen archivaris; we hebben elkaar even aangekeken en dachten hetzelfde: die kant willen wij niet op.'

Wat zou jij veranderen aan het blad Zutphen? Anders gezegd: wat kan er beter?

'Zolang je afhankelijk blijft van een beperkt kopijaanbod, kun je weinig sturen. Dan ben je bijna gedwongen ook die artikelen op te nemen die niet aan je kwaliteitsnormen voldoen. Dat probleem bestaat al vanaf het allereerste begin. Zutphen is daar niet uniek in; dat kom je overal tegen. Je moet naar mijn mening een goede mengeling zien te vinden tussen wetenschappelijke en popu-

laire artikelen. Ik heb wel meegemaakt dat mensen voor het lidmaatschap bedankten omdat er in het blad te weinig "plaatjes" stonden. Beeld wordt steeds belangrijker. Daarnaast vind ik leesbaarheid erg belangrijk, zodat ook mensen die op een bepaald gebied niet echt deskundig zijn toch aardigheid in een artikel hebben.'

Kun je spreken van een gunstig historisch klimaat in Zutphen?

'Ja, omdat het "gewoon" een historische stad is. Je komt het verleden bij wijze van spreken op iedere straathoek tegen. Zutphen heeft een historische sfeer. Als ze maar niet doorslaan: als ze maar geen replica's gaan bouwen. In de trant van: hier stond vroeger een poort en die gaan we reconstrueren. De vraag is steeds: moet je de historie de historie laten, of kun je er ook iets nieuws tussen

'... gelukkig, de stad is er nog' (foto: Han Koolhof)

zetten? Ik vind dat dat laatste moet kunnen. In de binnenstad staan prachtige winkelpanden in Jugendstil; toen die gebouwd werden was dát modern. Ik vind het naoorlogse gedeelte van het oude stadhuis dan ook geen succes, al kicken toeristen er op. Het is allemaal nep. Er is veel verdwenen, maar dat is de tijd. Je moet accepteren dat niet alles van waarde bewaard blijft in de loop der tijd.'

Wat vind je 't mooist in Zutphen?

'Daar zal ik zeker niet uniek in zijn, maar als ik bij Voorst rijd en ik zie de contouren

van Zutphen opdoemen, dan denk ik: gelukkig de stad is er nog. Als ik de aanblik van het IJselfront zie, dan denk ik weleens aan een vroegere archivaris, de heer J. Gimberg. Als hij vanaf die kant Zutphen naderde, en dat ging toen zeker langzamer dan heden ten dage, dan zei hij: "Gelukkig, ik zie de mooie stad weer. Alles is er nog!" Iets dergelijks heb ik ook als ik op de toren van de Walburgiskerk sta en over de stad kijk. Je vangt dan de historie van de stad in één enkele blik. Zodra je het station uit loopt, ben je daar een onderdeel van.'

De publicaties van Jaap Riemens

De vier Rijssense gilden (1979)

Het gelijk van ds. Arnoldus Moonen (1979)

Rijssen door de eeuwen heen, I (1980)

Rijssen, stad van heden en verleden (1981)

Gereformeerd in Rijssen (1983)

Rijssen door de eeuwen heen, II (1985)

Kleur & Symbool – Kleuren in de kerk (1985)

Inventaris van het archief van de Evangelisch-Lutherse Gemeente van Zutphen, 1674-1982 (1986)

Inventaris van het Oud-Archief van de gemeente Rijssen, 1619-1931 (1993)

De koffie is hier zeer goed – 100 jaar Volkshuis in Zutphen (1998)

Allemaal levendige mensen. 100 jaar advocatenkantoor Peters & De Jonge, Zutphen (1999)

De Sint Anthony Broederschappen in Zutphen, een aanvulling (2003)

Ten strijde! Anderhalve eeuw geschiedenis van de herindeling van de gemeenten Gorssel, Warnsveld en Zutphen (2004)

Lebuïnus en Walburgis bijeen. Deventer en Zutphen als historische centra van kerkelijk leven, red. E.H. Bary (2006)

In en om de kerk. De geschiedenis van de Martinuskerk te Warnsveld (2006)

Van kunstnijverheid naar vakonderwijs. Geschiedenis van de Gelderse Vereniging voor Kunstnijverheid (2008)